

unicef
her bir çaga üçin

ILAT ÝAZUWY 2022 - TÜRKMENISTANDA ÇAGALARYŇ ÝAGDAÝY

TÜRKMENISTANYŇ ILATYNYŇ WE ÝAŞAÝYŞ JAÝ
GORUNYŇ UÇDANTUTMA ÝAZUWYNYŇ JEMLERI 2022
ESASYNDA TAÝÝARLANYLDI

ILAT ÝAZUWY 2022 – TÜRKMENISTANDA ÇAGALARYŇ ÝAGDAÝY

Türkmenistanyň Ilatynyň we Ýaşayyş Jaý Gorunyň
Uçdantutma Ýazuwynyň Jemleri 2022 esasynda
taýýarlanyldy

MAZMUNY

MAZMUNY.....	3
SÖZBAŞY.....	4
1. DEMOGRAFIK HÄSIÝETNAMALAR.....	5
1.1. Türkmenistanda çagalaryň jyns we ýaş boýunça sany.....	5
1.2. Türkmenistanda çagalaryň ýaş we jyns boýunça düzümi	6
1.3. Çagalaryň ýaş we sebitler boýunça sany.....	6
1.4. 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň sebitler boýunça bölünişigi.....	7
1.5. Sebitleriň ilatynyň umumy sanýnda 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy.....	7
1.6. Çäkleriň görnüşleri we sebitler boýunça 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň bölünişigi	7
1.7. Çäkleriň görnüşleri boýunça demografik ýükiň koeffisiýenti	8
1.8. Öý hojalyklaryň görnüşleri we sebitler boýunça 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany.....	8
1.9. Hususy öý hojalyklaryň 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany we çäkleriň görnüşleri boýunça bölünişigi	9
1.10. 0-17 ýaş aralygyndaky çagalary bar bolan hususy öý hojalyklaryň düzümi	9
2. IRKI NIKALAR WE IRKI ÇAGA DOGLUŞY.....	10
2.1. Çäkleriň görnüşleri boýunça 15–17 ýaş aralygyndaky oğlanlaryň we gyzlaryň arasynda nikalaryň sany	10
2.2. 15–17 ýaş aralygynda nika baglaşan oğlanlaryň we gyzlaryň göterim paýy	10
2.3. Çäkleriň görnüşleri we sebitler boýunça 15–17 ýaş aralygynda çaga dogran gyzlaryň sany	11
2.4. 15–17 ýaş aralygynda çaga dogran gyzlaryň sany	12
2.5. 15–17 ýaş aralygyndaky gyzlaryň dogran çagalarynyň ortaça sany.....	12
3. ÇAGANYŇ UKYPLYLYGY.....	13
3.1. Ugurlar boýunça funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalalar.....	13
3.2. Çäkleriň görnüşleri boýunça ýörän wagtynda ýa-da basgançakdan ýokary çykanda funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalalar.....	14
3.3. Çäkleriň görnüşleri boýunça äýnek /kontakt linzasyny dakynýan hem bolsa görmekde kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalalar.....	14
3.4. Çäkleriň görnüşleri boýunça eşidiş aparatyny ulanýan hem bolsa eşitmekde funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalalar.....	15
3.5. Çäkleriň görnüşleri boýunça ýatkeşlikde ýa-da ünsüni bir ýere jemlemekde funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalalar.....	15
4. MEKDEBE ÇENLI ÇAGALAR EDARALARYNA GATNAŞYK.....	16
4.1. 3-5 ýaş aralygyndaky çagalaryň mekdebe çenli çagalalar edaralaryna çäkleriň görnüşleri boýunça gatnaşygy	16
4.2. 3-5 ýaş aralygyndaky çagalaryň mekdebe çenli çagalalar edaralaryna sebitler boýunça gatnaşygy	17
4.3. Sebitler boýunça mekdebe çenli çagalalar edaralaryna gatnaýan 3-5 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy	17
5. BILIM EDARALARYNA GATNAŞYK.....	18
5.1. Bilim edaralaryna gatnaýan 6-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany	18
5.2. Umumybilim edaralaryna gatnaýan 6-9 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy.....	18
5.3. Umumybilim edaralaryna gatnaýan 10-15 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy.....	19
5.4. Umumybilim edaralaryna gatnaýan 16-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy.....	19
AÝRY-AÝRY STATISTIKI GÖRKEZIJILERIŇ WE ADALGALARYŇ GYSGAÇA KESGITLEMELERI.....	20

SÖZBAŞY

Birleşen Milletler Guramasynyň Ykdysady we durmuş geňeşiniň «Ilatyň we ýaşayyş jaý gorunyň 2020-nji ýyldaky ýazuwynyň Bütindünýä maksatnamasy» barada 2015-nji ýylda kabul eden kararnamasynda dünýä ýurtlarynyň ilatynyň we ýaşayyş jaý gorunyň nobatdaky ýazuwlaryny 2015–2024-nji ýyllar aralygynda geçirmäge çagyrylýandygy göz öňünde tutulyp, Türkmenistanyň Prezidentiniň 2017-nji ýylyň 25-nji oktýabrynda çykaran 410 belgili kararyna laýyklykda, 2022-nji ýylyň 17-nji – 27-nji dekabry aralygynda Berkarar döwletimiziň mundan beýläk-de ösmegi üçin ygtybarly binýady döretmek maksady bilen, «Ilat ýazuwy–2022: Jebislik, Bagtyýarlyk, Röwşen geljek!» şygar bilen Türkmenistanda ilatyň we ýaşayyş jaý gorunyň ucdantutma ýazuwy geçirildi.

“Ilat ýazuwy-2022 – Türkmenistanda çagalaryň ýagdaýy” Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komiteti bilen Birleşen Milletler Guramasynyň Çagalar Gaznasynyň (UNICEF) Türkmenistandaky wekilhanasynyň bilelikdäki başlangyjy netijesinde işlenip düzüldi we ilkinji gezek 2025-nji ýylda neşir edildi.

“Ilat ýazuwy-2022 – Türkmenistanda çagalaryň ýagdaýy” neşirini taýýarlamakda we çap etmekde UNICEF öz tehniki we usulyýet goldawyny berdi.

Bu neşiriniň maksady, ulgamlayyn maglumatlarda we habarlarda giňden jemgyýetçilik islegini kanagatlandyrmak üçin, Türkmenistanda çagalaryň ýagdaýyna yzygiderli gözegçiligi üpjün etmekden ybaratdyr.

“Türkmenistanda çagalaryň ýagdaýy” neşiri 5 bölümden ybarat.

1. DEMOGRAFIK HÄSIÝETNAMALAR

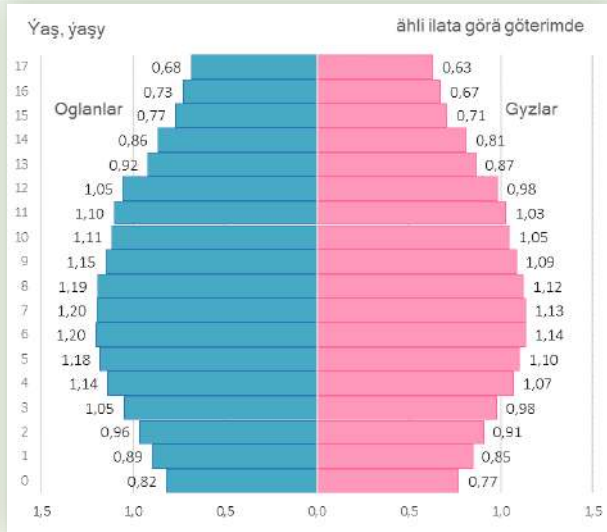
Türkmenistanyň ilatynyň üçden bir böleginden gowragy (34,9 göterim) 0-17 ýaş aralygyndaky çagalar bolup, olaryň sany 2 463 258 adama ýetdi. Jynsy taýdan deňeşdirilende oglanlaryň sany gyzlaryň sanyndan agdyklyk edýär (100 gyza 107 oglan gelýär). 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň umumy sanyndan 42,2 göterimi şäher ilatly ýerlerde, 57,8 göterimi – oba ilatly ýerlerde ýaşayar.

1.1. Türkmenistanda çagalaryň jyns we ýaş boýunça sany

Ýaş, ýaşy	Ähli ilatly ýerler			Şäher ilatly ýerler			Oba ilatly ýerler		
	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar
Hemmesi	2 463 258	1 270 590	1 192 668	1 039 738	537 054	502 684	1 423 520	733 536	689 984
1 ýaşdan kiçi	112 225	57 714	54 511	46 646	23 898	22 748	65 579	33 816	31 763
1	122 886	63 093	59 793	50 657	26 023	24 634	72 229	37 070	35 159
2	131 945	67 896	64 049	55 154	28 220	26 934	76 791	39 676	37 115
3	142 844	73 871	68 973	59 039	30 411	28 628	83 805	43 460	40 345
4	155 680	80 223	75 457	62 785	32 379	30 406	92 895	47 844	45 051
5	160 707	83 061	77 646	65 764	34 051	31 713	94 943	49 010	45 933
6	165 016	84 913	80 103	68 028	34 904	33 124	96 988	50 009	46 979
7	164 576	84 482	80 094	68 070	35 006	33 064	96 506	49 476	47 030
8	163 512	84 179	79 333	67 572	34 742	32 830	95 940	49 437	46 503
9	157 596	80 978	76 618	66 156	33 970	32 186	91 440	47 008	44 432
10	152 474	78 618	73 856	64 932	33 586	31 346	87 542	45 032	42 510
11	150 440	77 832	72 608	63 776	33 128	30 648	86 664	44 704	41 960
12	143 660	74 371	69 289	61 314	31 949	29 365	82 346	42 422	39 924
13	125 774	64 712	61 062	54 034	27 829	26 205	71 740	36 883	34 857
14	118 518	61 045	57 473	51 530	26 459	25 071	66 988	34 586	32 402
15	104 119	54 162	49 957	46 655	24 482	22 173	57 464	29 680	27 784
16	98 731	51 360	47 371	44 765	23 461	21 304	53 966	27 899	26 067
17	92 555	48 080	44 475	42 861	22 556	20 305	49 694	25 524	24 170
0-4	665 580	342 797	322 783	274 281	140 931	133 350	391 299	201 866	189 433
5-9	811 407	417 613	393 794	335 590	172 673	162 917	475 817	244 940	230 877
10-14	690 866	356 578	334 288	295 586	152 951	142 635	395 280	203 627	191 653
15-17	295 405	153 602	141 803	134 281	70 499	63 782	161 124	83 103	78 021

1.2. Türkmenistanda çagalaryň ýaş we jyns boýunça düzümi

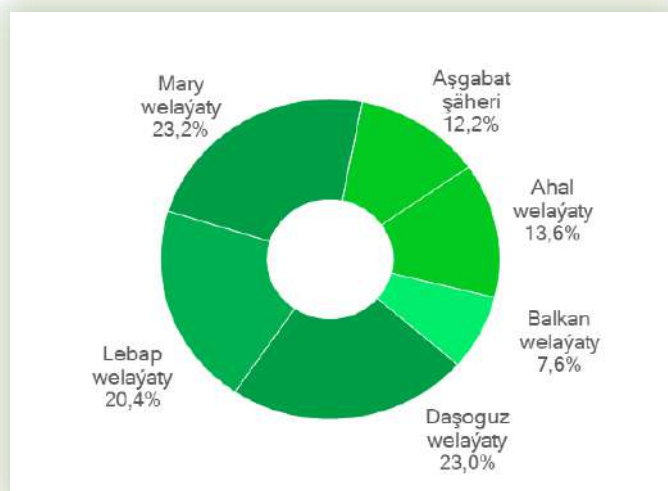

- Umuman, Türkmenistanyň ilatynyň düzümi ýaş diýlip häsiýetlendirilýär, sebäbi 0-14 ýaş aralygyndaky ilatyň paýy ýokary derejede bolup, 30,7 göterimini düzýär.
- 0-4 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany 5-9 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany bilen deňeşdirilende 1,2 esse az. Munuň özi, soňky ýyllarda çaga dogluş derejesiniň peselenligi bilen düşündirilýär.
- Her ýaşda oglanlaryň göterim paýy gyzlaryňka garanyňda ýokary bolup durýar.

1.3. Çagalaryň ýaş we sebitler boýunça sany

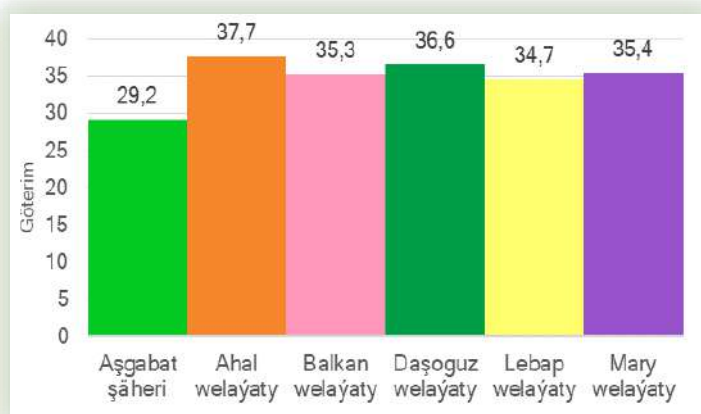
Ýaş, ýaşy	adam					
	Aşgabat şäheri	Ahal welaýaty	Balkan welaýaty	Daşoguz welaýaty	Lebap welaýaty	Mary welaýaty
Hemmesi	300 699	334 296	187 042	567 946	501 492	571 783
1 ýaşdan kiçi	14 801	15 206	8 269	29 150	20 665	24 134
1	15 890	17 440	9 394	30 317	22 672	27 173
2	16 571	18 702	10 235	31 186	24 851	30 400
3	17 330	20 155	11 019	33 820	26 630	33 890
4	17 637	21 773	11 395	37 642	30 106	37 127
5	18 623	22 734	12 172	38 368	31 555	37 255
6	19 191	23 152	12 488	38 553	32 986	38 646
7	18 880	23 697	12 292	38 436	33 145	38 126
8	18 871	23 161	12 239	38 157	32 365	38 719
9	18 611	21 785	11 918	36 278	31 803	37 201
10	18 124	21 147	11 817	35 404	30 625	35 357
11	18 061	20 846	11 574	33 847	31 000	35 112
12	16 797	19 262	10 436	31 533	32 337	33 295
13	15 536	15 805	9 350	27 499	28 030	29 554
14	14 975	14 697	9 299	26 060	25 877	27 610
15	14 142	12 336	7 983	21 732	23 201	24 725
16	13 562	11 559	7 680	20 786	22 476	22 668
17	13 097	10 839	7 482	19 178	21 168	20 791
0-4	82 229	93 276	50 312	162 115	124 924	152 724
5-9	94 176	114 529	61 109	189 792	161 854	189 947
10-14	83 493	91 757	52 476	154 343	147 869	160 928
15-17	40 801	34 734	23 145	61 696	66 845	68 184

1.4. 0-17 ýaşdaky çagalaryň sebitler boýunça bölünişi

- 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň umumy sanynda has uly göterim paýy Mary we Daşoguz welaýatlaryna (degişlilikde, 23,2 we 23,0 göterim) düşýär. Soňra Lebap welaýaty - 20,4 göterim. Çagalaryň iň az göterim paýy Balkan welaýatyna düşýär – 7,6 göterim.

1.5. Sebitleriň ilatynyň umumy sanynda 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy

- Welaýatlarda ilatynyň umumy sanyndan 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy Lebap welaýatynda 34,7 göterimden Ahal welaýatynda 37,7 göterime çenli biraz üýtgäp durýan wagtynda, paýtagtymyza, Aşgabat şäherinde bu görkeziji biraz pes bolup 29,2 göterimden ybaratdyr.

1.6. Çäkleriň görnüşleri we sebitler boýunça 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň bölünişi

	Ähli ilatly ýerler		Şäher ilatly ýerler		Oba ilatly ýerler	
	adam	ähli ilatynyň sanynda göterim paýy, %	adam	ähli ilatynyň sanynda göterim paýy, %	adam	ähli ilatynyň sanynda göterim paýy, %
Aşgabat şäheri	300 699	4,3	300 699	4,3	-	-
Ahal welaýaty	334 296	4,7	109 883	1,6	224 413	3,2
Balkan welaýaty	187 042	2,7	151 761	2,2	35 281	0,5
Daşoguz welaýaty	567 946	8,0	152 875	2,2	415 071	5,9
Lebap welaýaty	501 492	7,1	207 115	2,9	294 377	4,2
Mary welaýaty	571 783	8,1	117 405	1,7	454 378	6,4

1.7. Çäkleriň görnüşleri boýunça demografik ýükiň koeffisiýenti

zähmete ukyply ýaşdaky 1 000 adama

	Zähmete ukyply ýaşdan kiçi we uly	Zähmete ukyply ýaşdan kiçi	Zähmete ukyply ýaşdan uly
Türkmenistan	755	612	143
Şäher ilatly ýerler	676	525	151
Oba ilatly ýerler	833	698	135

Türkmenistan boýunça demografik ýükiň koeffisiýenti zähmete ukyply ýaşdaky her 1 000 adama 755 adam bolup, ýokary diýlip hasap edilýär. 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň demografik ýüki zähmete ukyply ýaşdan ulularyň yükünden 4,3 esse ýokary boldy we zähmete ukyply ýaşdaky her 1 000 adama 612 adamdan ybarat boldy.

1.8. Öý hojalyklaryň görnüşleri we sebitler boýunça 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany

	0-17 ýaş aralygyndaky çagalar, adam	şol sanda öý hojalyklaryň görnüşleri boýunça, adam:		şol sanda öý hojalyklaryň görnüşleri boýunça, %:	
		köpçülikleýin öý hojalyklary	hususy öý hojalyklary	köpçülikleýin öý hojalyklary	hususy öý hojalyklary
Türkmenistan	2 463 258	3 678	2 459 580	0,15	99,85
Aşgabat şäheri	300 699	591	300 108	0,20	99,80
Ahal welaýaty	334 296	106	334 190	0,03	99,97
Balkan welaýaty	187 042	571	186 471	0,31	99,69
Daşoguz welaýaty	567 946	1 297	566 649	0,23	99,77
Lebap welaýaty	501 492	322	501 170	0,06	99,94
Mary welaýaty	571 783	791	570 992	0,14	99,86

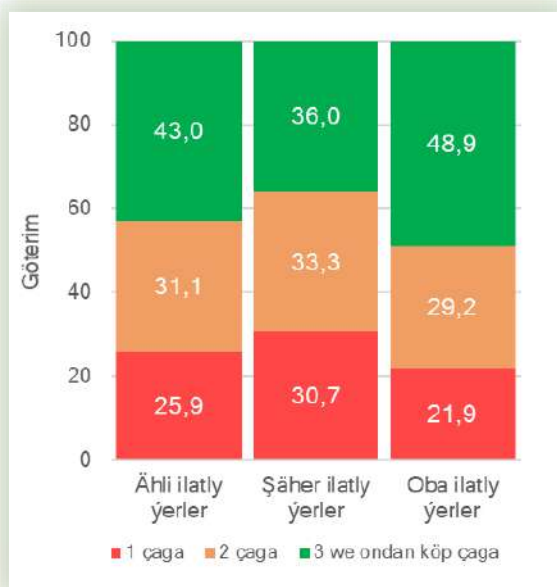

- Türkmenistanda 0-17 ýaş aralygyndaky 2 459 580 çaga hususy öý hojalyklarynda ýaşap, 99,9 göterimi eýeleýärler, şol bir wagtda köpçülikleýin öý hojalyklarynda 3 678 çaga ýaşaýar.

1.9. Hususy öý hojalyklaryň 0-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany we çäkleriň görnüşleri boýunça bölünişigi

	Ähli ilatly ýerler		Şäher ilatly ýerler		Oba ilatly ýerler	
	hususy öý hojalyklaryň sany	umumy öý hojalyklaryň sanynda göterim paýy, %	hususy öý hojalyklaryň sany	umumy öý hojalyklaryň sanynda göterim paýy, %	hususy öý hojalyklaryň sany	umumy öý hojalyklaryň sanynda göterim paýy, %
Türkmenistan – hemmesi	976 598	100,0	446 016	100,0	530 582	100,0
şol sanda:						
1 çaga	253 091	25,9	136 841	30,7	116 250	21,9
2 çaga	303 473	31,1	148 373	33,3	155 100	29,2
3 çaga	225 724	23,1	91 605	20,5	134 119	25,3
4 çaga	115 286	11,8	42 010	9,4	73 276	13,8
5 çaga	44 989	4,6	15 385	3,4	29 604	5,6
6 çaga	18 058	1,9	6 082	1,4	11 976	2,3
7 çaga	8 106	0,8	2 823	0,6	5 283	1,0
8 çaga	4 007	0,4	1 396	0,3	2 611	0,5
9 çaga	1 851	0,2	689	0,2	1 162	0,2
10 we ondan köp çaga	2 013	0,2	812	0,2	1 201	0,2

1.10. 0-17 ýaş aralygyndaky çagalary bar bolan hususy öý hojalyklaryň düzümi

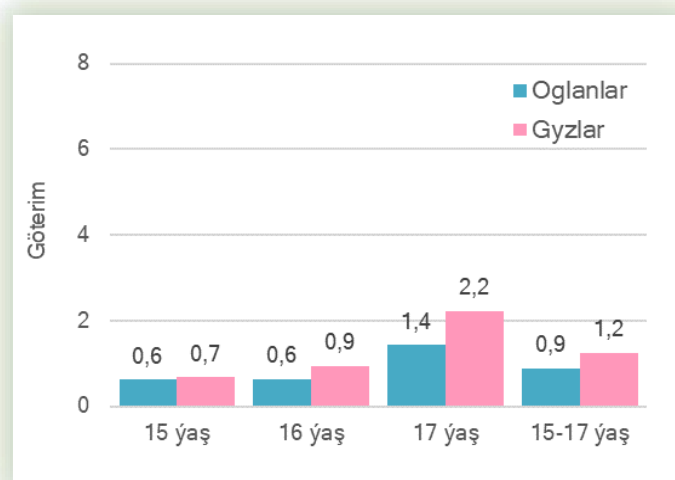
- Türkmenistanda 0-17 ýaş aralygyndaky çaganyň azyndan biri ýaşayan hususy öý hojalyklaryň düzüminde, has uly göterim paýy üç we üçden köp çaga bolan öý hojalyklary eýeledi – 43,0 göterim, ikinji orunda – iki çagalý öý hojalyklar (31,1 göterim) we öý hojalyklarynyň dördten birinde bir çaga bar (25,9 göterim).
- Öý hojalyklaryň ýaşayan ýerlerine baglylykda düzüm tapawudy bar. Oba ilatly ýerlerdäki öý hojalyklaryň ýarsyna golaýynyň düzüminde üç we üçden köp çaga bar (48,9 göterim) bolan wagtdynda, şäher ilatly ýerlerdäki öý hojalyklaryň paýy – 36,0 göterimden ybarat boldy.

2. IRKI NIKALAR WE IRKI ÇAGA DOGLUŞY

2.1. Çäkleriň görnüşleri boýunça 15–17 ýaş aralygyndaky oganlaryň we gyzlaryň arasynda nikalaryň sany

Ýaş, ýaşy	Oglanlar			Gyzlar		
	Hemmesi	şolardan:		Hemmesi	şolardan:	
		resmi bellige alnan nikada duranlar	resmi bellige alynmadyk nikada duranlar		resmi bellige alnan nikada duranlar	resmi bellige alynmadyk nikada duranlar
Türkmenistan						
15	54 162	-	337	49 957	-	337
16	51 360	-	323	47 371	-	444
17	48 080	390	299	44 475	460	529
15-17	153 602	390	959	141 803	460	1 310
Şäher ilatly ýerler						
15	24 482	-	114	22 173	-	120
16	23 461	-	109	21 304	-	174
17	22 556	161	100	20 305	152	175
15-17	70 499	161	323	63 782	152	469
Oba ilatly ýerler						
15	29 680	-	223	27 784	-	217
16	27 899	-	214	26 067	-	270
17	25 524	229	199	24 170	308	354
15-17	83 103	229	636	78 021	308	841

2.2. 15–17 ýaş aralygynda nika baglaşan oganlaryň we gyzlaryň göterim paýy

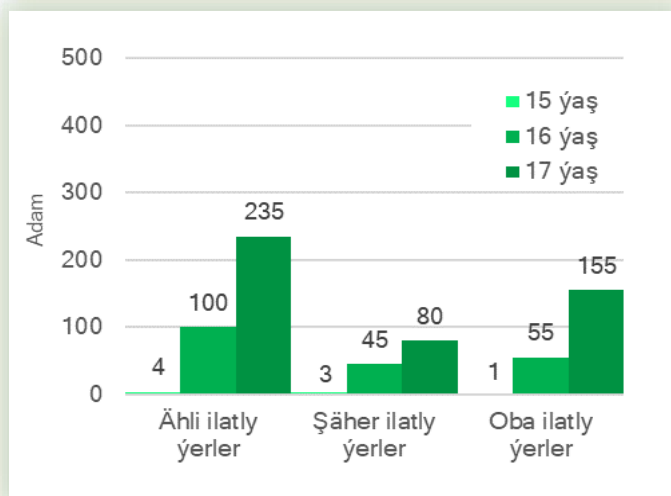

- 15-17 ýaş aralygyndaky 1 349 sany ogan we 1 700 sany gyz bellige alnan/bellige alynmadyk nikada durmak bilen, bu ýaş toparyndaky oganlaryň we gyzlaryň umumy sanyndan deňişlilikde, 0,9 we 1,2 göterime deň boldy.

2.3. Çäkleriň görnüşleri we sebitler boýunça 15–17 ýaş aralygynda çaga dogran gyzlaryň sany

Ýaş, ýaşy	Ähli ilatly ýerler		Şäher ilatly ýerler		Oba ilatly ýerler	
	Gyzlaryň sany, adam	Dogran gyzlaryň sany, adam	Gyzlaryň sany, adam	Dogran gyzlaryň sany, adam	Gyzlaryň sany, adam	Dogran gyzlaryň sany, adam
Türkmenistan						
15	49 957	4	22 173	3	27 784	1
16	47 371	100	21 304	45	26 067	55
17	44 475	235	20 305	80	24 170	155
15-17	141 803	339	63 782	128	78 021	211
Aşgabat şäheri						
15	6 580	-	6 580	-	-	-
16	6 326	13	6 326	13	-	-
17	6 036	10	6 036	10	-	-
15-17	18 942	23	18 942	23	-	-
Ahal welaýaty						
15	5 970	1	1 993	1	3 977	-
16	5 558	17	1 797	10	3 761	7
17	5 152	51	1 777	21	3 375	30
15-17	16 680	69	5 567	32	11 113	37
Balkan welaýaty						
15	3 889	1	3 152	1	737	-
16	3 791	7	3 053	6	738	1
17	3 642	11	2 935	8	707	3
15-17	11 322	19	9 140	15	2 182	4
Daşoguz welaýaty						
15	10 294		2 919		7 375	
16	9 969	17	2 912	8	7 057	9
17	9 051	46	2 661	7	6 390	39
15-17	29 314	63	8 492	15	20 822	48
Lebap welaýaty						
15	11 328	1	4 756	1	6 572	-
16	11 022	16	4 750	6	6 272	10
17	10 436	70	4 513	25	5 923	45
15-17	32 786	87	14 019	32	18 767	55
Mary welaýaty						
15	11 896	1	2 773		9 123	1
16	10 705	30	2 466	2	8 239	28
17	10 158	47	2 383	9	7 775	38
15-17	32 759	78	7 622	11	25 137	67

2.4. 15–17 ýaş aralygynda çaga dogran gyzlaryň sany

- 15-17 ýaş aralygyndaky 339 sany gyz diri çaga dogurdylar. Bular esasan 17 ýaşdaky – 235 sany gyz bolup, 15-17 ýaş aralygyndaky çaga dogran gyzlaryň umumy sanynda 69,3 göterimden ybarat boldy.

2.5. 15–17 ýaş aralygyndaky gyzlaryň dogran çagalarynyň ortaça sany

- Maglumatlardan görnüşi ýaly, tutuş Türkmenistan boýunça 15-17 ýaş aralygyndaky gyzlaryň dogran çagalarynyň ortaça sany her şol ýaşdaky 1000 gyzdan 2,5 göterimi eýeledi.
- Sebitleriň arasynda 15-17 ýaş aralygyndaky gyzlaryň dogran çagalarynyň iň az ortaça sany Aşgabat şäherinde bellige alyndy, has köp bellige alnan ýeri – Ahal welaýaty (degişli ýaş topardaky her 1 000 gyza hasaplananda, degişlilikde 1,2 we 4,2).
- Şäher we oba ilatly ýerleriň arasynda düýpli tapawutlar göze ilmedi.

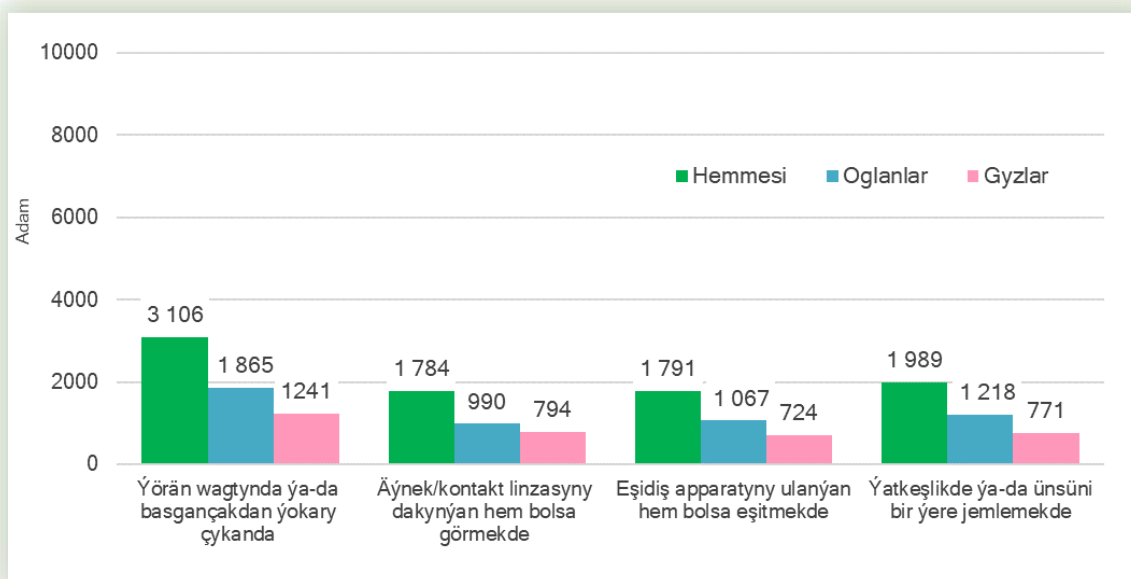
3. ÇAGANYŇ UKYPLYLYGY

Maýypalaryň hukuklary baradaky Konwensiýada, maýyp çagalaryň hukuklarynyň beýleki çagalar bilen deň derejede durmuşa geçirilmegini üpjün etmek üçin gatnaşyjy döwletleriň wezipeleri belleniş geçilýär. Funkisional kynçylyklaryň bolmagy çagalara ýaramaz şertlerde çäkli gatnaşmak töwekgelçiligini döredip biler we olaryň hukuklarynyň durmuşa geçirilmegini çäklendirip biler.

2022-nji ýylda Türkmenistanyň ilatynyň we ýaşayyş jaý gorunyň uçdantutma ýazuwynyň Maksatnamasy 5 we ondan uly ýaşdaky adamlaryň funksional kynçylyklaryna degişli, hususan-da: ýöremek, görmek, eşitmek, ýatkeşlik/ünsüni bir ýere jemlemek bilen baglanyşykly soraglary öz içine aldy.

5-17 ýaş aralygyndaky çagalar üçin funksional kynçylyklar agzalan ugurlaryň ählisindäki soraglara «Örän kynçylyk çekýärim» ýa-da «Düýbünden başaryp bilmeýärim» jogaplaryň üsti bilen kesgitlenýär.

3.1. Ugurlar boýunça funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalar

Bu ugurlaryň içinde ilkinji ýerde ýörän wagtynda ýa-da basgançakdan ýokary çykanda funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky 3 106 sany çaga durýar. Ýatkeşlikde ýa-da ünsüni bir ýere jemlemekde funksional kynçylyk çekýän 1 989 sany çaga, eşidiş aparatyny ulanýan hem bolsa eşitmekde kynçylyk çekýän 1 791 sany çaga, äýnek/kontakt linzasyny dakynýan hem bolsa görmekde kynçylyk çekýän 1 784 sany çaga bar. Her ugurda funksional kynçylyklary bar bolan oňlanlaryň sany gyzlaryň sanyndan agdyklyk edýär.

3.2. Çäkleriň görnüşleri boýunça ýörän wagtynda ýa-da basgançakdan ýokary çykanda funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalar

Ýaş, ýaşy	Ýörän wagtynda ýa-da basgançakdan ýokary çykanda funksional kynçylyk çekýän çagalaryň sany, adam			Ýörän wagtynda ýa-da basgançakdan ýokary çykanda funksional kynçylyk çekýän çagalaryň görerimdäki paýy		
	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar
Türkmenistan						
5-9	1 382	812	570	0,17	0,19	0,14
10-14	1 184	702	482	0,17	0,20	0,14
15-17	540	351	189	0,18	0,23	0,13
5-17	3 106	1 865	1 241	0,17	0,20	0,14
Şäher ilatly ýerler						
5-9	741	455	286	0,22	0,26	0,18
10-14	592	342	250	0,20	0,22	0,18
15-17	293	192	101	0,22	0,27	0,16
5-17	1 626	989	637	0,21	0,25	0,17
Oba ilatly ýerler						
5-9	641	357	284	0,13	0,15	0,12
10-14	592	360	232	0,15	0,18	0,12
15-17	247	159	88	0,15	0,19	0,11
5-17	1 480	876	604	0,14	0,16	0,12

3.3. Çäkleriň görnüşleri boýunça äýnek/kontakt linzasyny dakynýan hem bolsa görmekte kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalar

Ýaş, ýaşy	Äýnek/kontakt linzasyny dakynýan hem bolsa görmekte funksional kynçylyk çekýän çagalaryň sany, adam			Äýnek/kontakt linzasyny dakynýan hem bolsa görmekte funksional kynçylyk çekýän çagalaryň görerimdäki paýy		
	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar
Türkmenistan						
5-9	752	426	326	0,09	0,10	0,08
10-14	663	355	308	0,10	0,10	0,09
15-17	369	209	160	0,12	0,14	0,11
5-17	1 784	990	794	0,10	0,11	0,09
Şäher ilatly ýerler						
5-9	430	260	170	0,13	0,15	0,10
10-14	389	202	187	0,13	0,13	0,13
15-17	242	133	109	0,18	0,19	0,17
5-17	1 061	595	466	0,14	0,15	0,13
Oba ilatly ýerler						
5-9	322	166	156	0,07	0,07	0,07
10-14	274	153	121	0,07	0,08	0,06
15-17	127	76	51	0,08	0,09	0,07
5-17	723	395	328	0,07	0,07	0,07

3.4 Çäkleriň görnüşleri boýunça eşidiş aparatyny ulanýan hem bolsa eşiňmekde funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalar

Ýaş, ýaşy	Eşidiş aparatyny ulanýan hem bolsa eşiňmekde funksional kynçylyk çekýän çagalaryň sany, adam			Eşidiş aparatyny ulanýan hem bolsa eşiňmekde funksional kynçylyk çekýän çagalaryň göterimdäki paýy		
	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar
Türkmenistan						
5-9	774	459	315	0,10	0,11	0,08
10-14	717	414	303	0,10	0,12	0,09
15-17	300	194	106	0,10	0,13	0,07
5-17	1 791	1 067	724	0,10	0,12	0,08
Şäher ilatly ýerler						
5-9	423	271	152	0,13	0,16	0,09
10-14	433	251	182	0,15	0,16	0,13
15-17	181	114	67	0,13	0,16	0,11
5-17	1 037	636	401	0,14	0,16	0,11
Oba ilatly ýerler						
5-9	351	188	163	0,07	0,08	0,07
10-14	284	163	121	0,07	0,08	0,06
15-17	119	80	39	0,07	0,10	0,05
5-17	754	431	323	0,07	0,08	0,06

3.5. Çäkleriň görnüşleri boýunça ýatkeşlikde ýa-da ünsüni bir ýere jemlemekte funksional kynçylyk çekýän 5-17 ýaş aralygyndaky çagalar

Ýaş, ýaşy	Ýatkeşlikde ýa-da ünsüni bir ýere jemlemekte funksional kynçylyk çekýän çagalaryň sany, adam			Ýatkeşlikde ýa-da ünsüni bir ýere jemlemekte funksional kynçylyk çekýän çagalaryň göterimdäki paýy		
	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar
Türkmenistan						
5-9	842	501	341	0,10	0,12	0,09
10-14	810	499	311	0,12	0,14	0,09
15-17	337	218	119	0,11	0,14	0,08
5-17	1 989	1 218	771	0,11	0,13	0,09
Şäher ilatly ýerler						
5-9	463	298	165	0,14	0,17	0,10
10-14	425	271	154	0,14	0,18	0,11
15-17	176	115	61	0,13	0,16	0,10
5-17	1 064	684	380	0,14	0,17	0,10
Oba ilatly ýerler						
5-9	379	203	176	0,08	0,08	0,08
10-14	385	228	157	0,10	0,11	0,08
15-17	161	103	58	0,10	0,12	0,07
5-17	925	534	391	0,09	0,10	0,08

4. MEKDEBE ÇENLI ÇAGALAR EDARALARYNA GATNAŞYK¹

- Hususy öý hojalyklarynda 3-5 ýaş aralygyndaky 186 142 sany çaga mekdebe çenli çagalar edarasyna gatnap, bu ýaş toparyndaky çagalaryň umumy sanynda 40,5 göterimden ybarat boldy.
- Oglanlaryň gatnaşygy gyzlaryňka garanynda biraz ýokary boldy (degişlilikde, 40,9 we 40,1 göterim). Gyz/oglan deňhukuklylyk indeksi 0,98 göterime deň boldy.
- Oba ilatly ýerlerde her bir dördünji çaga (23,8 göterim) mekdebe çenli çagalar edarasyna gatnan wagtynda, şäher ilatly ýerlerde üç çagadan ikisi (64,7 göterim) mekdebe çenli çagalar edarasyna gatnadylar. Oba/şäher ilatly ýerleriň deňhukuklylyk indeksi 0,37 göterim boldy.

4.1. 3-5 ýaş aralygyndaky çagalaryň mekdebe çenli çagalar edaralaryna çäkleriň görnüşleri boýunça gatnaşygy

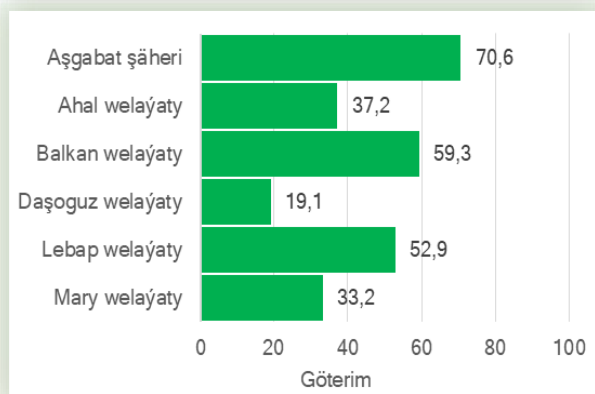
Ýaş, ýaşy	Mekdebe çenli çagalar edaralaryna gatnaýan çagalaryň sany, adam			Mekdebe çenli çagalar edaralaryna gatnaýan çagalaryň göterimdäki paýy		
	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar
Türkmenistan						
3	56 466	29 547	26 933	39,5	40,0	39,0
4	63 760	33 202	30 580	41,0	41,4	40,5
5	65 763	34 182	31 601	40,9	41,2	40,7
3-5	185 989	96 931	89 058	40,5	40,9	40,1
Şäher ilatly ýerler						
3	37 226	19 354	17 872	63,1	63,7	62,5
4	41 273	21 418	19 855	65,8	66,2	65,4
5	42 785	22 253	20 532	65,1	65,4	64,8
3-5	121 284	63 025	58 259	64,7	65,2	64,3
Oba ilatly ýerler						
3	19 240	10 193	9 047	23,0	23,5	22,4
4	22 487	11 784	10 703	24,2	24,6	23,8
5	22 978	11 929	11 049	24,2	24,3	24,1
3-5	64 705	33 906	30 799	23,8	24,2	23,5

¹ Bölümde hususy öý hojalyklarynda ýaşayan çagalar görkezilen

4.2. 3-5 ýaş aralygyndaky çagalaryň mekdebe çenli çagalar edaralaryna sebitler boýunça gatnaşygy

Ýaş, ýaşy	Mekdebe çenli çagalar edaralaryna gatnaýan çagalaryň sany, adam			Mekdebe çenli çagalar edaralaryna gatnaýan çagalaryň görerimdäki paýy		
	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar	Hemmesi	Oglanlar	Gyzlar
Aşgabat şäheri						
3	11 686	6 217	5 469	67,5	68,6	66,2
4	12 704	6 688	6 016	72,0	72,2	71,8
5	13 436	6 982	6 454	72,1	72,4	71,9
3-5	37 826	19 887	17 939	70,6	71,1	70,0
Ahal welaýaty						
3	7 200	3 865	3 335	35,7	36,5	34,8
4	8 231	4 275	3 956	37,8	38,1	37,5
5	8 647	4 692	3 955	38,0	39,1	36,8
3-5	24 078	12 832	11 246	37,2	38,0	36,4
Balkan welaýaty						
3	6 465	3 267	3 198	58,7	58,5	58,8
4	6 949	3 594	3 355	61,0	61,8	60,2
5	7 091	3 706	3 385	58,3	58,4	58,1
3-5	20 505	10 567	9 938	59,3	59,6	59,0
Daşoguz welaýaty						
3	6 258	3 289	2 969	18,5	19,0	18,1
4	7 187	3 782	3 405	19,1	19,7	18,5
5	7 560	3 862	3 698	19,7	19,6	19,8
3-5	21 005	10 933	10 072	19,1	19,4	18,8
Lebap welaýaty						
3	13 823	7 182	6 641	52,0	52,2	51,7
4	16 225	8 386	7 839	53,9	53,9	53,9
5	16 635	8 456	8 179	52,8	52,4	53,2
3-5	46 683	24 024	22 659	52,9	52,9	53,0
Mary welaýaty						
3	11 034	5 727	5 307	32,6	32,7	32,4
4	12 464	6 477	5 987	33,6	33,9	33,3
5	12 394	6 484	5 910	33,3	33,8	32,8
3-5	35 892	18 688	17 204	33,2	33,5	32,8

4.3. Sebitler boýunça mekdebe çenli çagalar edaralaryna gatnaýan 3-5 ýaş aralygyndaky çagalaryň görerim paýy

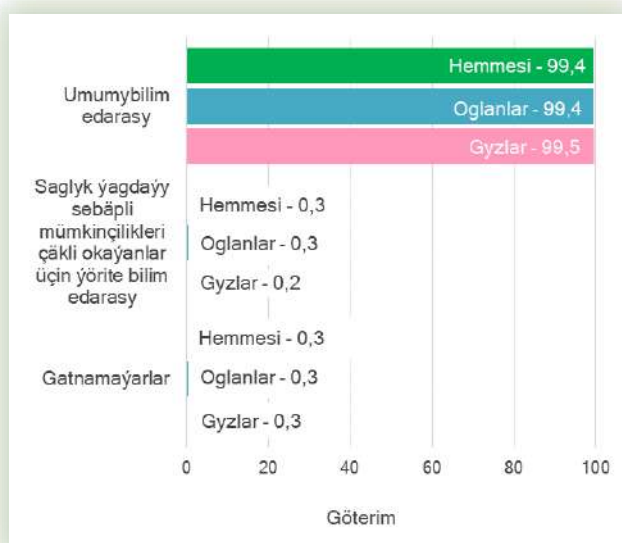
- Ýaşayan sebitine baglylykda 3-5 ýaş aralygyndaky mekdebe çenli çagalar edarasyna gatnaýan çagalaryň görerim paýy düýpli üýtgäp durýar: Daşoguz welaýatynda 19,1 görerimden Aşgabat şäherinde 70,6 görerime çenli.

5. BILIM EDARALARYNA GATNAŞYK

5.1. Bilim edaralaryna gatnaýan 6-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň sany

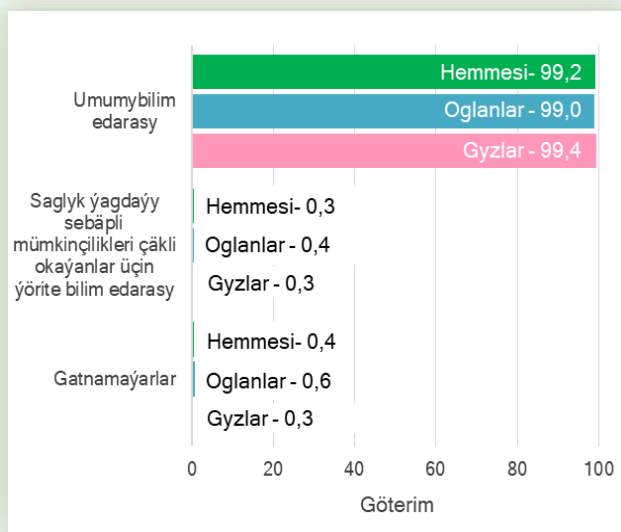
Ýaş, ýaşy	Hemmesi, adam	şol sanda gatnaýar:					
		umumybilim edaralaryna	hünär-tehniki bilim edaralaryna	orta hünär bilimi edaralaryna	ýokary hünär bilimi edaralaryna	saglyk ýagdaýy sebäpli mümkinçilikleri çäkli okaýanlar üçin ýörite bilim edaralaryna	bilim işini amala aşyrýan beýleki edaralara
Türkmenistan							
6-9	648 815	647 052	-	-	-	1 763	-
10-15	791 456	788 747	-	-	-	2 709	-
16-17	180 919	179 185	249	835	142	499	9
6-17	1 621 190	1 614 984	249	835	142	4 971	9
Oglanlar							
6-9	333 486	332 437	-	-	-	1 049	-
10-15	408 282	406 741	-	-	-	1 541	-
16-17	93 808	92 864	136	420	71	310	7
6-17	835 576	832 042	136	420	71	2 900	7
Gyzlar							
6-9	315 329	314 615	-	-	-	714	-
10-15	383 174	382 006	-	-	-	1 168	-
16-17	87 111	86 321	113	415	71	189	2
6-17	785 614	782 942	113	415	71	2 071	2

5.2. Umumybilim edaralaryna gatnaýan 6-9 ýaş aralygyndaky çagalaryň görerim paýy

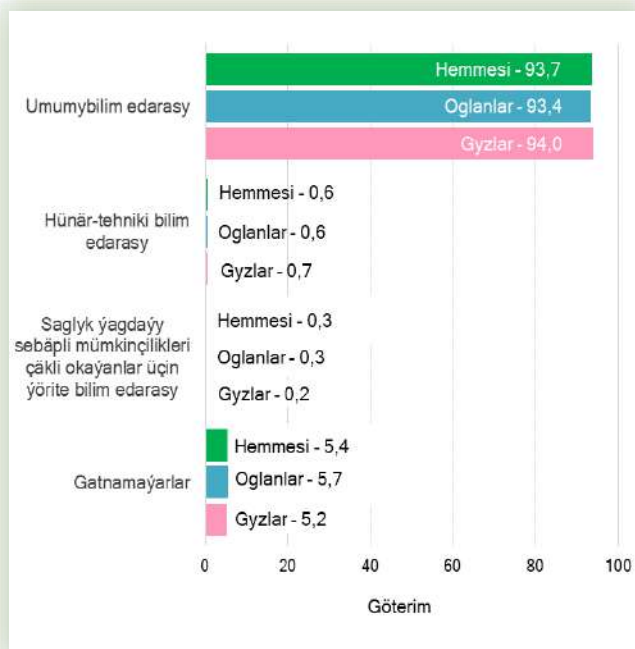
- Türkmenistanda 6-9 ýaşda deňişli başlangyç bilimi almak üçin 647 052 sany çaga umumybilim edaralaryna gatnadylar, 1 763 sany çaga saglyk ýagdaýy sebäpli mümkinçilikleri çäkli okaýanlar üçin ýörite bilim edaralaryna gatnadylar, bu bolsa şu ýaş topardaky çagalaryň umumy sanynda, deňişlilikde, 99,4 we 0,3 görerimden ybarat boldy.

5.3. Umumybilim edaralaryna gatnaýan 10-15 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy

- Türkmenistanda 10-15 ýaş aralygynda degişli esasy orta bilim almak üçin 788 747 sany çaga umumybilim edaralaryna gatnadylar, 2 709 sany çaga saglyk ýagdaýy sebäpli mümkinçilikleri çäkli okaýanlar üçin ýörite bilim edaralaryna gatnadylar, bu bolsa şu ýaş topardaky çagalaryň umumy sanynda, degişlilikde, 99,2 we 0,3 göterimden ybarat boldy.

5.4. Umumybilim edaralaryna gatnaýan 16-17 ýaş aralygyndaky çagalaryň göterim paýy

- Türkmenistanda 16-17 ýaş aralygynda degişli doly orta bilim almak üçin 179 185 sany çaga umumybilim edaralaryna gatnadylar, 1 226 sany çaga hünär-tehniki bilim edaralaryna we 499 sany çaga saglyk ýagdaýy sebäpli mümkinçilikleri çäkli okaýanlar üçin ýörite bilim edaralaryna gatnadylar, bu bolsa şu ýaş topardaky çagalaryň umumy sanynda, degişlilikde, 93,7, 0,6 we 0,3 göterimden ybarat boldy. Bilim edaralaryna gatnamaýanlaryň paýy 5,4 göterimden ybarat boldy, ýöne bu çagalaryň aglabasy eýýam mekdebi tamamlan çagalalar bolup durýar.

AÝRY-AÝRY STATISTIKI GÖRKEZIJILERIŇ WE ADALGALARYŇ GYSGAÇA KESGITLEMELERI

Ilat ýazuwy diýip – wagtyň belli bir pursadynda öwrenilýän çäklerdäki her bir ýaşajyyny häsiýetlendirýän, ilatdan ykdysady we sosial maglumatlary gönüden-göni almaga mümkinçilik berýän döwlet derejesinde ýörite gurnalýan köpçülikleýin statistik gözegçilige aýdylýar.

Ýaşajyş jaý gorunyň ýazuwy – ýaşajyş jaý gorunyň häsiýetnamalarynyň saýlanyp alnan toplumu boýunça maglumatlary ýygnamak bilen bir hatarda, ýaşajyş jaý gorunyň ähli birliklerini resmi taýdan bellige almaga mümkinçilik berýän çäre.

Ilatyň we ýaşajyş jaý gorunyň uçdantutma ýazuwynyň senesi – ilat hakynda maglumatlaryň ýygnaýp we bellige alnyp başlanýan wagt pursaty (ýyly, aýy, güni we sagady) – 2022-nji ýylyň 17-nji dekabrynda 00:00 sagatda.

Ilatyň umumy sany belli bir çäkde ýaşajy adamlaryň köplüginde öz içine alýar.

Şäher ilatyna şäher ýerlerinde ýaşajy adamlar, **oba ilatyna** bolsa oba ýerlerinde ýaşajy adamlar degişli. Şäher ilatly ýerlerine kanunçylyk namalary arkaly şäherler we şäher kysymly şäherçeler hökmünde tassyklanýan ilatly nokatlar degişlidir, galanlarynyň hemmesi oba ilatly ýerleri hasaplanýlar.

Ýaş topary – birmeňzeş ýaşdaky adamlaryň topary. Adamyň ýaşy – doglanyndan onuň ömrüniň belli bir pursadyna çenli döwür. Zähmete ukyply ýaşdan kiçiler toparyna 0–17 ýaşdaky adamlar degişli. Zähmete ukyply ýaşdaky adamlara 18–56 ýaşdaky aýal-gyzlar, 18–61 ýaşdaky erkekler degişli. Zähmete ukyply ýaşdan ulular toparyna – 57 we ondan uly ýaşdaky aýallar, 62 we ondan uly ýaşdaky erkekler degişli.

Öý hojalygy - ýaşajyş jaýynda, öýde ýa-da otagda, bolmasa-da ýaşajyş jaýynyň, öýüň bir böleginde ýaşajy, özlerini azyk ýa-da ýaşajyş üçin zerur bolan ähli zatlar bilen bilelikde üpjün edýän, özleriniň girdejilerini tutuşlygyna ýa-da bölekleyin birleşdirip ýaşajy adamlaryň topary. Ol adamlar garyndaş, nikadan gelip çykýan gatnaşyklarda durýan ýa-da garyndaş däl bolup biler. Bir öý hojalygynyň düzümine garyndaşlar we garyndaş däller hem girip biler.

Adaty ýaşajyş jaýlarynda ýaşajy öý hojalyklaryna **hususy öý hojalyklary diýilýär.**

Köpçülikleýin öý hojalyklary (ýa-da institusional ilat) gartaşan raýatlaryň edaralarynda bolýan ilaty, çagalar öýlerinde we mekdep-internatlarda ýaşajy çagalary, çagyryş boýunça gulluk edýän harby gullukçylary, düzediş edarasyna jezasyny çekýän respondentleri we beýlekileri öz içine alýar.

Aşgabat, 2025

